Koča Jončić

A KIVÁNDOROLTAK TÁRSADALMI SZEREPE A NÉPEK ÉS AZ ÁLLAMOK VISZONYÁBAN

A kivándorlás jelenségének törvényszerűsége mint a társadalmi munkamegosztás alapelve

A népek és egyes csoportjaik vándorlása az emberi társadalom fejlődésében többé-kevésbé felfedezhető jelenség minden földrészen. Előidézőiket a különféle természeti és társadalmi folyamatokban kell keresnünk (a jobb életfeltételek keresése, természeti csapások, járványos betegségek, háborúk és hasonlók).

Különösen érdekes és jelentős azonban a munkaerő-vándorlás (kivándorlás) jelensége az autóbbi két évszázadban, amely az anyagi termelőknek az ipari forradalomban való gyors és ugyanakkor egyenlőtlen fejlődésének, valamint a tájékoztatási eszközök ezzel egyidejű fejlődésének, a tengerentúli országok felfedezésének és a nemzetközi forgalom előrehaladásának szerves része és következménye is. A kivándorlás létrejött az ember akaratán kívül is, mint a társadalmi fejlődés kérlelhetetlen törvényszerűsége, az emberek mint tudatos társadalmi lények azonban felfedezték és igyekeztek meghatározni további irányát és fejlődését attól a pillanattól kezdve, amikor rájöttek jelentőségére, törekedve közben arra, hogy életük fejlődésének funkciójába állítsák.

A munkaerő migrációja világfolyamat. Az elmúlt évtizedekben óriási mértéket öltött, különösen a második világháború utáni időszakban, habár nemcsak és elsősorban általa nyert ösztönzést. E jelenség okai és indítékai rendkívül összetettek és szerteágazóak. A jelenkori kapitalizmus szülötte ugyan, de jelen van a szocialista termelőviszonyok rendszerében is. Nincs is talán a világon olyan terület, ahol ez a folyamat ne jelentkezne.

Ebben az esetben nemcsak a születési arányszámok közötti különbségekről és az ipari fejlődésről van szó, habár ezek is igen jelentős tényé-

zők. A legmegfelelőbb indítékot valószínűleg a világ fejlődésének egyenlőtlenségében kell keresnünk, amelyet a második világháború még jobban kidomborított. A háború idején egyes országok óriási károkat szenvedtek, mert a területükön harcok folytak. Vagy teljesen megsemmisítették, vagy megakadályozták az anyagi termelőerők fejlődését. Ez különösen Európa több országára vonatkozik, amelyekben megsemmisítették az emberi munkaerőt. Ezzel ellentétben egyes országok (USA stb.) a legmesszemenőbben fejleszthették termelőképességeiket a háború szükségleteinek megfelelően, s ezzel a tudomány és a technika e környezetekben óriási lépést tett előre. A háborút követő időszakban ilyen folyamatok mentek végbe az óriási területű országokban, amelyek népessége és fejlettsége is meglehetősen alacsony volt (Kanada, Ausztrália, mi több a Szovjetunió keleti részein is). Ugyanakkor merőben másként jelentkezett ez a probléma a Földközi-tenger térségében, valamint Ázsia és Afrika fejletlen országaiban. Ezekben állandó a lakosság népszaporulatának túltengése, a munkaerő-felesleg, s az ipari fejlődésben szükséges anyagi lehetőségek hiánya, a foglalkoztatás megvalósítása lehetetlen az ország keretein belül. Ily módon egyes országokban munkaerő-felesleg keletkezett, amely nem tudott állást szerezni magának, másutt viszont óriási igények jelentkeztek a foglalkoztatásra, tekintettel a műszaki fejlődés óriási voltára. Megváltozott a szükséges munkaerő összetétele is, s a kétkezi munkások (bányászok, favágók, mezőgazdasági stb. munkások) helyett egyre nagyobb kereslet mutatkozott a szakmunkások iránt.

A fentiekben alapvetően jelen van az ellentétek általános dialektikus egységének folyamata, amely megköveteli az alanyoktól, mind a bevándorlást és kivándorlást megvalósító országoktól, hogy összeköttetésbe lépjenek és együttesen oldják meg a felmerülő problémákat, mert közülük egyiknek sincs lehetősége egyedül megoldani ezeket. Ezért a munkaerővándorlás igen komoly szociális, gazdasági és szerteágazó társadalmi problémává vált, sok ország belpolitikájának legfőbb gondja, tudományos kutatások tárgya és a társadalmi viszonyok jogi rendezésének kérdése, amelyek ily módon keletkeznek mind a nemzetközi, mind az egyes országok jogrendszerében.

Nincs szándékomban e kérdések széles körű elemzése, s úgyszintén a migrációs folyamatok fejlődésének taglalása sem. Ez alkalommal csak rá szeretnék mutatni az időszerű jelenség főbb vonásaira, amelyek Jugoszláviában a mi elhatározásainkat is megszabják. Az okok, alapelemek, következmények és a jelenség fontosságának és társadalmi szerepének idejében történő felméréséről, s ennek szükségességéről van szó, különösképpen jellemzőinek és törekvéseinek felméréséről, méghozzá a mi belső valamint a nemzetközi folyamatokban és viszonyokban, amelyekben részt vettünk, összetevő részeit képezik. Ezért az alapelemek és elvek megis-

merése e problémák megoldásában, valamint azoknak az indítékoknak a megvilágítása, amelyek meghatározzák ezeket, kétségtelenül hozzá fog járulni a népek és az országok közötti jobb megértéshez és együttműködéshez, figyelembe véve a közös érdekű problémákat.

A Jugoszláviából való kivándorlás néhány alapvető jellemzője

Történelmi szemszögből nézve, habár egyugyanazon társadalmi kategóriáról van szó, összetételében jelentős különbségek mutatkoznak a társadalom és a munkaerő-vándorlás fejlődésének egyes időszakaiban. Különfélék a létrejöttének indítékai is; eltérések vannak a kivándorlók szociális összetételében, motiváltságában és a szakképzettségükben is; eltérések vannak továbbá az új környezetben elfoglalt társadalmi helyzetükben; továbbá az egykori hazájukhoz fűződő kapcsolatok jelenlevőségében, formáiban és gyakoriságában is. Mindezek az összetevők hatással vannak a kivándoroltak társadalmi szerepének különböző fokú és térfogatú megvalósításában, a népek és az államok közötti viszonyok keretében.

1. A délszlávok és a Balkán-félsziget más népeinek az USA-ba és más tengerentúli országokba való tömeges kivándorlása a XIX. század közepére vezethető vissza, habár már előbb feljegyeztek néhány egyedi esetet. A kivándorlás alapvető indítéka gazdasági vonatkozású volt. A második világháborúig terjedő időszakban a Jugoszlávia mai területéről kivándoroltak tömegét a földművesek és a szakképzetlen munkások alkották, akik odakinn nehéz fizikai munkákat vállaltak a bányákban, faiparban, a mezőgazdaságban, a halászatban és a tengerészetben. Elsősorban a tengerhez és a nyugati államokhoz földrajzilag közel eső területekről vándoroltak ki, amelyeken már elterjedt a gazdasági migráció jelensége. Az emberek elsősorban a súlyos gazdasági helyzet miatt hagyták el hazájukat, azonkívül mert a fejletlen gazdasági viszonyok és általános társadalmi elmaradottság övezte környezetben éltek. Az elhelyezkedési és a szakmai képzés lehetőségei minimálisak voltak. A viszonylag magas születési arányszám és a fejletlen munkaeszközök mellett, amelyek leginkább a kéziszerszámokra, a külterjes mezőgazdasági termelésre szorítkoztak, nem volt kilátás elfogadható életmód megvalósítására. Ezenkívül csalogatta őket az új földrészek felfedezésének lehetősége, az egyik napról másikra való gyors meggazdagodás stb.

A kivándorlás második jelentős indítéka politikai vonatkozású volt. Ez azonban inkább gazdasági okokkal szövődött egybe. Jugoszlávia térsége főleg két nagyhatalom birtokában volt — az Osztrák—Magyar Monarchia és Törökország hatalmában, kivéve a kis és fejletlen Szerbiát,

valamint Crna Gorát. Maga a két hatalom is válságban volt, politikai és gazdaságiban egyaránt, különösképpen a nemzeti zavargások voltak gyakoriak, mégpedig az igazságtalan szociális-gazdasági és nemzetiségi politika, a lélektelen elnyomatás és a nemzetiségi jogfosztás miatt. A leigázott népekkel szemben, tehát a délszlávokkal szemben is, a fenti országok a gazdasági kizsákmányolás és az emberi jogfosztás politikáját folytatták. Bizonyítékok vannak arra, hogy az említett országok hivatalos, nyílt és semmiképpen sem titkolt politikája tudatosan serkentette a leigázott országokban a gazdasági munkaerő vándorlását, hogy ezáltal a lehető legkönnyebb úton szabadulhasson meg a munkaerőtöbblettől, s megvalósíthassa a nacionalista-egoista és asszimilációs törekvéseit.

Szerbia és Crna Gora, amelyek önálló államokként szerepeltek, gazdaságilag és társadalmilag is igen fejletlenek voltak. Szerbia azonban távolesett a tengertől, és a nyugat-európai kommunikációtól is. Éppen ezért innen az első időszakban a legkevesebben települtek ki. Sokkal többen voltak viszont a Crna Gorából kivándoroltak, akik közelebb estek a tengerhez és kimerítette őket a Törökországgal való háborúskodás. Jellemző például, hogy a szerbek kivándorlása különösen a Pannon-síkságról, a mai Vajdaság területéről az akkori osztrák—magyar termőföldekről sokkal nagyobb volt, mint a Szerbiából való kitelepülés, habár ezek jobb anyagi viszonyok között éltek mint a szerbiai parasztok.

Sok esetben a lélektani indítékok voltak a perdöntők.

Több más ok és motívum is jelentkezett még, mint például a korszerű folyamatokról való jobb tájékozottság és a nyugat-európai országokkal való kedvezőbb kapcsolat; a rokoni és más összeköttetések az előbb kivándorolt személyekkel, amelyek új távlatokat nyitottak és csökkentették az új környezetben a bizonytalanságtól való félelmet; a kaland utáni vágy, más népek és országok megismerése stb. Alapvetően azonban a kapitalista termelési módszerek gyors térhódítása által keletkezett folyamatokról és a munkaerő nagyobb mozgékonyságának szükségességéről, s az egyes területeken való hiányról volt szó.

Ezért a kivándorlást az okozatok kölcsönhatása idézte elő. Ilyen például Pupin esete, aki elhagyta a szülőföldet, mert saját maga és környezete a fejlettebb társadalmi és műveltebb európai (Prága) miliőben látta jobbnak a továbbtanulást, ugyanakkor politikai indítékok is vezérelték — a megszálló ország hatóságaival való összetűzések miatt is.

2. Hasonlóak vagy alig különböznek a kivándorlás motívumai a Jugoszláv Királyság idején is. A királyságot 1919-ben alakították meg, az összes délszláv népek közös kívánalmaként, amely az egységes állam létrehozására irányult, az önállóság elismerésének és az egyenrangúság tiszteletben tartásának elvein alapult, s az egész terület gazdasági és szociális fejlesztésére tett közös erőfeszítéseik megvalósítására irányult. Is-

meretes azonban, hogy az uralkodó réteg nemzetiségi és gazdasági egyenlőtlenség, az ember lelketlen és primitív leigázásának, a polgárok politikai és bürokratikus úton való jogfosztásának politikáját folytatta. Viszonylag keveset javítottak az ország gazdasági helyzetén, habár erre megvoltak a kellő feltételek. A gazdasági egyenlőtlenség állandóan mélyült, ahelyett, hogy csökkent volna. Ugyanakkor nem volt megfelelő az általános oktatási, politikai, valamint a lakosság művelődési fejlődésének, a szakmai továbbképzés és az elhelyezkedési lehetőségek sem, valamint a nagyobb termelékenység elérése különösen a gazdaságilag elmaradott vidékeken, amelyek az ország kétharmadát alkották. Egyes területeken a második világháború előtt a lakosság 90 százaléka írástudatlan volt, az iskolahálózat és más művelődési-oktatási intézmények fejletlenek, ezenkívül maturálgazdálkodást folytattak, amely nem biztosított nagyobb elhelyezkedési lehetőséget. Ugyanakkor a nemzeti egyenlőtlenség és az asszimiláció politikája dominált az államban való egységes jugoszláv nemzet létrehozásának örve alatt. E politikát nemcsak a nemzeti kisebbség ellen folytatták, hanem a fejlettebb népek, mint például a horvátok és a szlovének ellen is. A macedónokat egyáltalán nem ismerték el. Az alapvető emberi szabadság és a jog erőszakos elfojtására került sor, vagy pedig mindezeket erősen korlátozták.

A régi Jugoszlávia idején folytatódott a kivándorlás, elsősorban a gazdaságilag fejletlen és nemzetiségileg beolvadt területekről, s főleg a szakképzetlen munkaerő vándorolt ki az országból. Az indítékok többnyire gazdasági, de nemritkán politikai és lélektani vonatkozásúak voltak. Az uralkodó politikai rétegek ezt a folyamatot támogatták, mert a nagyszerb hegemonista és unitarista politika szerves részét képezte. A tengerentúli országokba való kivándorláson kívül nem volt ritka a törökök és a muzulmánok Törökországba illetve Közel-Keletre való kitelepítése, valamint a macedónoknak Bulgáriába, az albánoknak pedig az Albániába való kivándorlása stb.

3. Azok a megrázkódtatások és folyamatok, amelyek a második világháborúban, de különösen a végét jelentő időszakban mentek végbe, egy különleges összetételű kivándorlást hoztak létre Jugoszláviában. Ez esetben kimondottan politikai migrációról beszélhetünk. Ugyanakkor a kivándorlók szociális, műveltségi és nemzetiségi összetétele nagyban különbözött a fentebb leírtaktól. Leginkább az intelektuális rétegből, az államapparátus képviselőiből, az uralkodó osztály kiválóságaiból tevődtek össze, a legnagyobb számban az uralkodó nemzet — a szerbek, s Szerbia területéről távoztak. Ők politikai indítékok miatt hagyták el a hazát, vagy azért, mert egykor a megszállókkal működtek együtt — árulói voltak saját népüknek és hazájuknak, s nem maradhattak büntetlenül, féltek az igazságszolgáltatástól, vagy nem nyugodhattak bele az osztály-

szociális és politikai változásokba, de nem volt ritka a kényszerítő, akarat ellenére történő kivándorlás sem.

a) Az első nagyobb csoportot főleg a katonai alakulatok és a politikai testületek vezetői, a közigazgatási apparátus és a diplomácia képviselői alkották, akik csak ideiglenesen hagyták el az országot, vagy pedig éppen kívül rekedtek, amikor a fasiszták 1941-ben megszállták Jugoszláviát, s ők nem voltak képesek az ellenállásra. Ezt saját elhatározásuk alapján tették, abban a hiszemben, hogy külföldön folytatják majd tevékenységüket, vagy megvárják, míg mások szabadítják fel az országot, s még nem határozták el magukat a végleges kivándorlásra. Ezt csak a háború befejeztével tették meg, mert politikai hozzáállásukkal és magatartásukkal ellentétben álltak a történelmi fejleményekkel és a jugoszláv népek és nemzetiségek általános magatartásával. E csoportnak csak kis része támogatta a népfelszabadító háborút és tért vissza az országba a harcok befejeztével.

b) A második csoportot azok képezték, akiket saját akaratuk ellenére deportáltak mint hadifoglyokat leginkább Németország, de más országok fogolytáboraiba is. Ezek csak a háború végén határozták el magukat a kivándorlásra, de számos objektív és szubjektív feltételek közrejátszása folytán, amelyben egy előre megfontolt propaganda áldozatai lettek, mivel ezek önző indítékaikkal megtévesztették őket, mindenekelőtt hogy visszatarthassák és kihasználhassák őket az új jugoszláv rendszer erőszakos megdöntése céljából, amely a népfelszabadító mozgalomban és a forradalomban nőtt és győzedelmeskedett, vagyis, hogy tartalékként használhassák fel őket az országba való erőszakos visszatérés esetén. Ezért sokan beleegyeztek a kinnmaradásba, mindenekelőtt az országban végbemenő eseményekről szóló hiányos és pontatlan tájékozottság miatt, s mindenekelőtt mások, nem pedig saját érdekeiket szem előtt tartva.

Mindkét csoport közös vonása, hogy az ország elhagyásának pillanatában még nem határozták el magukat a kivándorlásra, ezt csak a háború befejeztével tették meg, az utólagos kényszerítő körülmények közrejátszásával, de különböző feltételek, okok és indítékok alapján. Ezért közöttük eltérés jelentkezik a lélektani indítékok vonatkozásában is.

c) A harmadik csoportot a különféle hazaárulók és a megszállók csatlósai alkotják, akik tudatosan léptek erre az útra még a háború idején, méghozzá politikai és közvetlenül megnyilvánuló magatartásukkal, a megszállók szolgálatában, s ily módon, valamint saját elhatározásukból a legkülönbözőbb bűntetteket követték el, nemzetük, s Jugoszlávia más népei és nemzetiségei ellen, amelyért az ország felszabadítása és a megszállók kiűzése után felelniük kellett volna. Ők saját magukat sodorták ilyen helyzetbe, azáltal, hogy nyíltan a megszállók oldalára álltak, vagy részt vettek a testvérgyilkos háborúban, amelyet a megszállók szítottak.

Ezért határozták el magukat a kivándorlásra a háború befejeztével, mert el akarták kerülni a politikai és a bűnügyi tevékenységük miatti felelősségrevonást. Habár az említett három közül a legkisebb csoportról van szó, ez határozta el magát a legerőteljesebben a hazával való bármilyen konstruktív kapcsolatok felvétele ellen, méghozzá egyszerűen azoknak az önző indítékoknak a tudatában, hogy nem létesíthet kapcsolatokat saját személyiségének egykori kompromittáltsága miatt, s annak, hogy az országba nem térhet vissza az itteni hatalom erőszakos megdöntése, vagy a bűnvádi felelősségrevonás nélkül.

4. Időrendi szempontból vizsgálva rájövünk, hogy a Jugoszláviából való kivándorlás negyedik hulláma a második világháború utáni időszakra esik, különösen pedig az utóbbi évtizedekre. A kivándorlás motívumait, a kivándorlók szociális és szakképzettségi összetételét tekintve ez egy merőben új kategória. Közülük legtöbben ipari foglalkozásokból való szakemberek vagy középiskolai, illetve egyetemi végzettségű szakemberek, s ezek is leginkább az egzakt tudományok területéről. Sok esetben a gazdasági migrációról kell említést tennünk, de a valódi indítékok itt merőben különbözőek. Ezúttal nem a gazdasági nyomor, a környezet fejletlensége vagy az állásnélküliség okozza a kivándorlást, habár felfedezhetők ilyen nyomok is, hanem az a törekvés, hogy a legfejlettebb környezetekben, a jobb foglalkoztatás és a nagyobb termelékenység, nagyobb jövedelem szférájában ismerkedjenek meg a tudomány és a technika legújabb vívmányaival (az értelmiségiek „vándorlásának" általános folyamata) elég gyakoriak azonban a személyes indítékok által vezérelt kivándorlások is. Méghozzá a valamilyen személyes probléma megoldatlansága, az elhelyezkedési nehézségek, az ország nagyvárosain kívül való állásvállalás megkerülése, a munkahelyen vagy az élet más területein kirobbanó viszályok miatt stb.

Általában véve ilyen esetekben Jugoszláviának, s belső folyamatainak és viszonyainak a jelenkori világfolyamatokba és viszonyokba való beilleszkedéséről van szó. — Mégpedig elsősorban a korszerű nemzetközi munkamegosztásba és vándorlási folyamatokba, amelyek ezeken belül uralkodnak. Tekintettel azonban, az országban végbemenő általános társadalmi-gazdasági folyamatokra és a bevándorlást megvalósító országokkal való viszonyainkra, ezek többnyire különbözőek, mert jelenkori migrációs folyamatok részvevőinek a szülőföld iránti viszonyát kedvező politikai magatartás jellemzi, annak ellenére, hogy egy részük az ellenséges politikai emigráció oldalára áll, vagy saját szándéka vagy pedig kényszerítő körülmények miatt.

A kivándorlás és bevándorlás motívumainak és más elemeinek komplementaritásáról

Ha a kivándorlás jelenségét párhuzamosan vizsgáljuk, a kivándorlást és bevándorlást végző ország szemszögéből, akkor a gazdaságilag és történelmileg igen eltérő szükségletekről és motivációkról, a kivándorlók, illetve bevándorlók csoportjáról tehetünk említést. E folyamat különféle időszakaiban a bevándorlást végző országoknak főleg fizikai munkaerőre volt szükségük, tekintet nélkül ezek általános és szakképzettségére, amelyek azonban a legéletképesebbeknek bizonyultak a fennmaradásra, az új területek és nyersanyagforrások meghódítására folytatott harc zord feltételei között. Ezért a bevándorlás motívumai a kivándorlás kiegészítő motívumaként jelentkeztek.

Ugyanakkor a második világháborút követő időszakban a kivándorlás alkalmával szintén beszélhetünk a motívumok komplementaritásáról, habár a kivándorlást megvalósító országoknak nem volt érdekükben a legtöbbet ígérő szakkáder távozásának megakadályozása. A bevándorlás motívumai, vagyis a politikai emigráció befogadása a második világháború idején és utána már nem nevezhetők komplementárisnak, mert ez alkalommal merőben más politikai indítékok és társadalmi érdekek vezérelték. Sokszor nem voltak összhangban a bevándorlókat befogadó ország gazdasági szükségleteivel sem, s ellentétben álltak a kivándorlók hazájának hivatalos politikájával.

A második világháború utáni kivándorlást, de különös képpen az utóbbi évtized emigrációját a kivándorlók e kategóriájának befogadására és kihasználására hozott feltételek komplementaritásának szemszögéből is megvizsgálhatjuk. Ma már az olyan szakképzett és személyi kvalitásokkal rendelkező egyének távoznak, akik nem csak az új környezetbe való gyors alkalmazkodásra képesek, hanem a szervezésbe, a technológiai folyamatokba és más társadalmi tevékenységekbe való gyors és ésszerű bekapcsolódásra is — természetesen a tudományos-műszaki fejlődés legkorszerűbb feltételei között. Azonkívül olyan bevándoroltakról tehetünk itt említést, akik a lehető leggyorsabban alkalmazkodnak a korszerű életfeltételekhez és az általános társadalmi életszínvonalhoz is.

Egészében véve a migráció teljes folyamatát ily módon a kivándorlási és a bevándorlási motívumok összhangjának és a kivándorlás, valamint a bevándorlást végző országok érdekeinek szempontjából kell vizsgálnunk. Ezek a motívumok leginkább különbözőek voltak, de kölcsönösen feltételezték és kiegészítették egymást, s nem voltak ellentétben egymással. Az első, a második és a negyedik időszakban, vagyis a második világháborúig és a háború után a kivándorlók és a bevándorlók országainak politikája nem került jelentősebb összetűzésbe, hanem kiegészítette egy-

mást. Vagy legalább feltételesen elfogadta a másik fél politikáját. Egyedül a harmadik csoport vonatkozásában, a második világháború idején és közvetlenül utána volt teljes és túltengésben az érdekellentét, a kivándorlók és az őket befogadó országok politikája között. E mozzanat rendkívül jelentős, mert részint válaszolt a következő kérdésre: milyen mértékben jelenti a migráció a kölcsönös megértéshez, a közeledéshez és az országok közötti együttműködéshez való kedvező hozzájárulást, vagy pedig az összetűzések, az egymás közötti viszonyok és az együttműködés romlását, a bizalmatlanság okozóját, ami alapjában véve merő ellentétben áll a kivándorlás funkciójával.

A kivándorlás alapvető társadalmi szerepéről és belső változásairól

Történelmileg és elméletileg nézve azokról a fontos alaki, alapelemi és a funkcionális kapcsolatok hatóeszközeinek változásairól beszélhetünk, amelyek a kivándorlók birtokában álltak, mintegy a kivándorlási és bevándorlási környezetek közötti különálló kategória.

Egy évszázaddal, sőt néhány évtizeddel ezelőtt is a kivándorló gyakran teljesen megszakította kapcsolatait vagy csak rendszertelenül és nehezen tartotta ezeket fenn azzal a környezettel, amelyből eltávozott. Ez a kapcsolat leginkább a közeli rokonsággal való levelezésben vagy az időközben tett látogatásokból állt, habár a szülőföld iránti érdeklődés sohasem szűnt meg. A kivándorló leginkább élő kapcsolatot jelentett azzal a környezettel, amelyből eredt és amelyben él, méghozzá több okból kifolyólag. Leggyakrabban hiányos volt a képzettsége, szerény kifejezőkészsége és közvetítőképessége. A kommunikációs eszközök viszonylag fejletlenek voltak, s ennek következményeként korlátozottak, drágák és lassúak. Nemcsak a vándorlók mint egyedek településeik és csoportjaik, hanem az egész társadalomnak korlátozva voltak a lehetőségei, a kölcsönös megismerkedésre, a kulturális és más értékeik, általános tapasztalataik kicserélésére, a fejlődést illető közös ismeretszerzésre stb.

Ma az összeköttetések formái, eszközei és erőteljessége óriási változásokon ment át és egyúttal fejlődött is, különösen az utóbbi évtizedekben, elsősorban a korszerű műszaki felfedezéseknek mint például a modern tömegtájékoztatási eszközök, a rádiótól és a televíziótól kezdve egészen a világűri műbolygókig (amelyben óriási részt vállaltak a tőlünk kivándoroltak is, mint például Pupin és Tesla). Műszaki téren óriásit fejlődött a tengeri, de különösen a légi közlekedés, a fényképészet, a korszerű kiadói tevékenység, ily módon a modern tájékoztatási eszközök stb. is.

Ezek az általános objektív feltételek változásai kiegészültek az egyre szélesedő államközi viszonyokkal és együttműködéssel, amely hozzásegített az anyagi javak és az emberek cseréjének, valamint anyagi eszközeik és szellemi értékeik növekedéséhez, ami rendkívül erős hatással van a kivándoroltak, mint külön társadalmi kategóriának, a helyzet- és szerepváltoztatására. A jelenkori viszonyok között ez új, igen jelentős társadalmi szerepet jelent az emberek, a népek és országok kölcsönös megismerkedésében és közeledésében. A korszerű hírközlő eszközöknek köszönhetőleg a kivándoroltak ma olyan szerepet töltenek be, mint egykor Pupin tekercsei, mint valami különös jelentőséggel bíró, állandó eleven és erőteljes vezetékek és közvetítők. Mivel élőlényekről van szó és nem mechanikusan, hanem alkotó módon végzik szerepüket. Magukban állandóan érzékelik és halmozzák, valamint kiválasztják az új behatásokat és az egykori környezet értékeit, s ezt átviszik a jelenlegi környezetükre is. Eredetüknél és jellemüknél fogva sokkal érzékenyebbek és fogékonyabbak az új környezet más lakóinál, a régi környezet értékeire és változásaira. Ugyanakkor alkalmasabbak másoknál az összeköttetés és a cselekvés szerepére is, de ellenkező vonatkozásban. — Arra, hogy magukévá tegyék, kiválasszák és átvigyék az új környezet tudását, szokásait, tapasztalatait az egykori és újabb értékeit a néhai környezetükre. Ezt ma is közvetlenül gyakorolják rokoni, baráti és más kapcsolataik által, de sokkal jelentősebben az általános társadalmi kommunikációkon keresztül, s a társadalombn szerzett tudásuk és helyük által, habár az előző kapcsolati formák is sokkal szerteágazóbbak és erőteljesebbek mint egykor.

E keretek között az ilyen tényezők alapján, s ilyen tulajdonságaikkal a kivándoroltak, illetve a bevándoroltak igen alkalmas és jelentős kapcsolatot, eszközt és alanyt képeznek a népek és az államok közötti közeledés szerepének megvalósításában. Ezért ma úgy említhetjük meg őket, mint hidakat, amelyek összekötik és közelebb hozzák egymáshoz a népeket, társítják és gazdagítják kulturális és egyéb értékeiket, élettapasztalataikat, valamint az eddig távol eső ismeretlen, nem eléggé fogékony társadalmi környezetek figyelemre méltó szokásait, s ezeket a kapcsolatokat saját hozzájárulásukkal is gazdagítják. Éppen ezért kölcsönös érdekük a kivándorlást és bevándorlást végző országoknak, hogy tovább fokozzák a kivándoroltak ilyen jellegű társadalmi szerepét.

A kivándoroltak azonban csak akkor tudják betölteni transzmissziós szerepüket, ha ehhez jelen van két fontos előfeltétel is. Az első objektív vonatkozású. Feltétlenül szükséges ugyanis, hogy a kivándoroltak hazája és az őket befogadó ország között rendszeres, sokoldalú és baráti együttműködés alakuljon ki, mert csak ez teszi lehetővé a kivándoroltak számára, hogy eredményesen elvégezzék feladatukat. Ha megszakadnak

vagy korlátozódnak az államközi kapcsolatok, akkor ez a szelep csak potenciális, elméleti, de semmiképpen sem tényleges, építő jellegű és valós. Innen ered ezután, hogy a hatása is csak korlátozott vagy teljesen megszűnik. A másik előfeltétel szubjektív vonatkozású. Társadalmi szerepüket csak azok a kivándoroltak végezhetik el, akik kedvezően és alkotóan viszonyulnak egykori hazájukhoz, s jelenlegi tartózkodási helyükhöz is. Csak ily módon kaphatnak „igazolást" mindkét részről a szerep végzésére. Ellenkezőleg, tekintet nélkül arra, hogy a kivándoroltak mennyire vannak az egyik fél részéről előnyben részesítve, s milyen eszközökkel történik ez, egészen addig az egyoldalú kihasználásig, amely eszközként kezeli őket a más országok belügyeibe való beavatkozásra, a kivándoroltak nem tudják eredményesen megvalósítani feladataikat, csak ha ezek az alapfeltételek kétoldalúak. Ez a dialektizmus törvénye, amelyet mindkét fél felelős társadalmi tényezőinek szem előtt kell tartania, ha azt akarja, hogy a kivándoroltak betölthessék az egymáshoz való közeledés elősegítésében vállalt szerepüket.

Különös jelentőséggel bír az a tény, hogy e szerep eredményes betöltése igen fontos a kivándoroltak helye és szerepe szempontjából az új környezetben. Minden természetellenes beavatkozás az objektív társadalmi folymatokba az egyoldalú érdekek megvalósításának örve alatt, hozzájárul a kivándoroltak közötti rétegek erősödéséhez, amelyek saját kiváltságos érdekeiket akarják előtérbe helyezni, s eközben nem riadnak vissza a különféle cselszövésektől, kicsinyes indítékoktól, szabálytalan eljárásoktól, az előnyben és kiváltságban részesítés iránti követelőzéstől stb. sem. Ez előbb-utóbb a környezet ellenállását váltja ki, mivel a munka megkerülésével szerzett anyagiakat, s másokét, élősködő módon herdálják el saját, kicsinyes érdekeikre.

A kivándoroltak szervezeteinek szerepéről, mint társadalmi funkciójuk megvalósításának formájáról és eszközéről

A kivándoroltak mint egyedek nem tudják közvetlenül megvalósítani társadalmi szerepüket. Ezért különféle társadalmi szervezetekbe és tevékenységbe kell tömörülniük elsődleges feladatuk megvalósítása céljából. A társadalmi csoportosulások formái különbözőek lehetnek, s azok is, más-más indítékok és célok vezérlik őket: s igen sokrétű tevékenységet folytatnak. Mindegyik közös célja azonban — hogy a kivándoroltak alapvető társadalmi szerepének eszközei, formái is megvalósítási módjai legyenek — az egykori és a jelenlegi környezet közötti közvetítésben. Hogy ennek megfeleljenek, előzőleg vagy párhuzamosan más,

gyakran fontos feladatokat is el kell végezniük. Ezek szintén sokrétűek, de feltételesen négy alapvető csoportba sorolhatjuk őket:

a) a kivándoroltak összegyűjtése az új környezetben, a könnyebb alkalmazkodás érdekében;

b) a kivándoroltak közösségeinek és egyedeinek a társadalmi életbe való bekapcsolódása;

c) az etnikai csoporttal és a szülőfölddel való kapcsolatok további ápolása a nemzeti azonosság megőrzése céljából;

d) az egykori és a jelenlegi környezet közötti közvetítő szerep betöltése.

A négy felsorolt feladat vagy feladatcsoport egyedül is igen összetett, sokszor ellentmondásos tevékenységet és funkciót alkot. Azonban csak rendszeres végzésük és kölcsönös összefüggésük, valamint összehangolásuk teszi lehetővé a kivándoroltak számára eredeti társadalmi szerepük betöltését.

a) A kivándoroltak egyedi megjelenése az új élet- és munkafeltételek között mindig, s ma is igen összetett és nehézséget jelentő körülményeket eredményezett élettani, gazdasági-szociális, lélektani, oktatási-művelődési és más szempontból is. Az ember hirtelen elszakad a számára oly közel álló környezettől és a megszokott életmódtól, az ismerős arcoktól, tárgyaktól és viszonyoktól, amelyek eddig körülvették, és amelyekből maga is származik, szerves részét képezte ezeknek, lassan ismerve meg e társadalom viszonyait, sajátosságait és ellentmondásait stb. Az új közegbe kerülvén — tekintet nélkül, hogy készült-e a változásokra, milyen mértékben, miként és mennyire sikerült ez — mindenekelőtt magában az egyénben mennek végbe erős megrázkódtatások; felülvizsgálja elhatározását; azonkívül személyiségének erejét is a változásokkal s az új jelenségekkel, tényekkel, személyekkel és viszonyokkal szemben. Családja, régi ismerősei stb. körében könnyebben átvészeli az alkalmazkodás válságát. Nem véletlen például, hogy az első kivándoroltak csoportosan települtek le — közös lakásokban, településeken, később a városban és egy-egy utcában stb.

Ezért a kivándorlók szervezetének létrehozása az első perctől kezdve az egyednek vagy a családnak a befogadását hivatott segíteni, hogy gyorsan és könnyen feltalálhassa magát, megszokja az új környezetet és önállóvá váljék; hogy minél kisebb válság, megrázkódtatás és veszteség árán jusson át, az alkalmazkodás kritikus időszakán. Ezért voltak a kivándoroltak csoportosulásának első formái általános szociális jellegűek. Ez a közösség társadalmi viszonyainak fejlettségi fokából eredt, amelyek most voltak kialakulóban és most létesítették az első kölcsönös kapcsolatokat a létért való harcban és a fejlődés folyamán, nemcsak a természetben megnyilvánló ellentmondásokkal szemben, hanem az emberek

közötti ellentétekkel szemben is, méghozzá a természettel való harcban, ennek a meghódítása, kincseinek az ember szolgálatába való állítása kapcsán. Ugyanakkor ez a személyiség érettségi fokáról is eredt. — Mert leginkább olyan emberekről volt szó, akik fejletlen környezetekből kerültek ki, írástudatlanok vagy alig voltak írástudók, csekély műveltséggel, tehát alacsony személyi és társadalmi életszínvonallal. Elvitathatatlan, hogy ilyen esetben fontos tényezőt jelentett az eredeti környezet fejlettsége, amelyből ide kerültek, amely többnyire ugyanazokkal a jellemzőkkel bírt.

Amilyen mértékben fejlődnek a bevándorlók környezetei és maguk az egyedek is, olyan arányban növekszenek, szélesednek, bővülnek a feladatok is, amelyek a kivándoroltak szervezetei előtt állnak. Ezzel egyidejűleg a társadalmi közösségek fejlődésével, amelyekben a kivándoroltak élnek és működnek, megszűnik e szervezetek munkájának tartalma iránti nagyobb igény is, mert ezeket átveszik az általános osztály, szociális és más társadalmi és állami szervezetek (mint például a biztosításban, az oktatásban, a tájékoztatásban, a művelődésben stb.), s ezzel megváltozik a szervezetek tevékenységének összetétele is, azonban egyre magasabb szintre kerül és egyre szerteágazóbb lesz. Egyes szerepek és feladatok kicserélődnek, leginkább még időszerűbbekkel és korszerűbbekkel váltakoznak. Ezzel tehát nem változik meg magának a funkciónak a lényege, a kivándorlók szervezett csoportosulásának szükségessége, az új környezetbe való gyorsabb és könnyebb beilleszkedés megvalósítása sem.

b) A másik fontos feladat, amely szoros összefüggésben áll az elsővel, mivel abból ered, s annak a szerepét veszi át, a kivándoroltaknak, tehát az egyedeknek is a társadalmi folyamatokba való bevonását szabja meg. Minden konkrét társadalmi közösség csak azokat a szervezeteket és tevékenységeket fogadja be, amelyek hozzájárulnak elsődleges és széles körű funkciói, valamint tagságuk szükségleteinek megvalósításához. A kölcsönös megértés, a szolidaritás és az egymástól való függőség elveinek tiszteletben tartásával kell működniük, hogy ezáltal alkotó módon hozzájáruljanak a nehézségek és ellentétek kiküszöböléséhez, vagy legalább mérsékléséhez. Ezért az élettani folyamatokhoz hasonlóan minden társadalmi közösségben jelen vannak az „idegen testek" befogadására, illetve elvetésére irányuló szociális folyamatok, méghozzá olyan mértékben, amilyenben ez az „idegen test" és a környezete kölcsönösen alkalmazkodni tudnak egymáshoz. Ellenkezőleg jelentkezik egy úgynevezett ellentmondásos elvetési folyamat, mind ösztönszerű, mind tudatos formában. Ehhez még hozzá kell adnunk, hogy minden konkrét közösség saját ellentmondásainak törvényszerűségében és kereteiben létezik és fejlődik (gazdasági, osztály-, történelmi, nemzeti ellentétek stb.). Nyilvánvaló,

hogy létezik a kölcsönös hatás és függőség az egyik és a másik vonatkozásban is.

E tényekből kiindulva a kivándoroltak, illetve a bevándoroltak szervezeteinek figyelembe kell venniük, itt tulajdonképpen a környezet szerves részei — ennek keretein belül jöttek létre, s ezért alkalmazkodniuk kell elveihez is; úgy kell viselkedniük programjaik kidolgozásakor és tevékenységük megvalósítása közben, mint ennek a társadalmi rendszernek a szerves része, amelynek az alapvető funkciója könnyebbé tegye és elősegítse az ő szerepüknek az életre hívását is, miközben megvalósítja és megoldja saját feladatait, illetve eleget tesz annak, amely egyben létrehozásának indítéka is. Ez nem zárja ki azonban a kivándoroltak szervezeteinek a társadalmi ellentétekkel és folyamatokkal szemben való ellenállását, amelyek osztály és más alapokon képződnek.

Véleményem szerint a bevándorlók szervezeteinek ezt a feladatát külön ki kell hangsúlyozni, mégpedig azért, mert ezt sok esetben szem elől tévesztik, vagy nem értik meg eléggé, ami azután meghatározza az új környezetnek az irántuk tanúsított magatartását is.

c) A harmadik feladat arra irányul, hogy összeköttetést teremtsen azzal az etnikai, illetve nemzeti és társadalmi közösséggel, amelyből ered, hogy ily módon megőrizhesse és továbbfejleszthesse nemzeti jellegzetességeit. Amikor kivándorolnak, s elhatározzák magukat az új környezetben folytatott munkára és életre, a kivándoroltak sem ösztönösen sem tudatosan nem maradnak le azokról a kapcsolatokról, amelyek az egykori hazájukkal kötik őket össze. Még akkor sem tudnák ezt megtenni, ha alkalmuk adódna erre, mert az ember biológiai és szociális öröksége olyan hatást gyakorol, amely kívüláll az emberi tudaton és akaraton is. Meghatározott tényezők ugyan az ember személyiségének spontán összetevő részét képezik, de ezeket csak kisebb-nagyobb mértékben tudja eltüntetni, vagy legtöbbször csak elfojtani, elrejteni őket.

A kivándorlás jelenségei és folyamatai azt bizonyítják, hogy a múlt tudatos elfojtása és az egykori környezettel való kapcsolatok éppen az új hazában való letelepedés kezdetére vonatkoznak. Ez abban nyilvánul meg, hogy a kivándorlók félnek attól, hogy az új környezet nem fogadja majd be őket, nem tanúsít velük szemben megértést és kidobja magából közösségüket (különösen vonatkozik ez azokra, akik a különböző társadalmi berendezésű országokból jönnek, s az új társadalom teljes és hivatalos ellenszenvvel viseltetik irántuk — amint ez a legtöbb országban a mi kivándoroltjaink esetében is megnyilvánult). Kevesen tartják azonban szem előtt, s nem is foglalkoznak ezzel, hogy maga a kivándorló is hasonlóan viselkedik, sokszor ösztönszerűen, elsősorban azért, hogy mielőbb bekapcsolódjék az új társadalomba, azonosuljon vele, s hogy minél gyorsabban egyenrangú tagjává váljék. Az alkalmazkodás első idő-

szaka után azonban bekövetkezik az egykori környezet értékhagyatékainak és a kapcsolatok elmélyítésének, kiszélesítésének újraértékelése. Jelen van ugyanis minden emberben az az ösztönös érdeklődés a hírek stb. iránt, amely az egykori szülőföldről származik, vagy bármilyen kapcsolatban van vele. Ugyanakkor a személyiség általános fejlődésével, és az anyagi körülmények javulásával arányban van az etnikai közösség kulturális hagyatéka iránti érdeklődés szintje és minősége is.

Külön jelentősége van annak a tényezőnek, hogy a bevándorlók országba leginkább több etnikai csoportból és népfajból álló közösség; s a lakosság nagy része a bevándoroltakból tevődik össze; hogy az utódok is keresik a múlttal való kapcsolatokat személyiségük meghatározása céljából (ami nem jellemző például Európa, Ázsia és Afrika országaira).

Ez azonban nem veti el azt a körülményt, hogy az ilyen környezetekben igen erős az ösztönös „beolvadás" folyamata, az önkéntes asszimiláció, amely az anyagi termelés és az alapvető, valamint szélesebb társadalmi viszonyok keretében kötendő vegyes házasságok törvényszerűsége is (erről tett említést annak idején maga Lenin is felhasználva New York példáját). Szükséges azonban rámutatni a még ma is meglevő két törekvésirányzatra, illetve felfogásra Az első úgy jelentkezik, mint az uralkodó osztályok, rétegek, rendszerek tudatos ténykedése a bevándoroltak országában, hogy a különféle humánus vagy erőszakos és durva módszerekkel megvalósítsák az „új" nemzet létrehozásának folyamatát, közben arra törekszenek, hogy megakadályozzák, korlátozzák, elfojtsák és megnehezítsék a nemzeti hagyományok ápolását, s az anyaországgal való kapcsolatokat, mindezt azzal a céllal, hogy gyöngítsék, eltöröljék a nemzeti jellegzetességeket, sőt az érdekeket is. Eközben megnyilvánul egy másik jelenség is, amelyet sokszor nem vesznek figyelembe — gyakran előnyben részesítik azoknak az etnikai csoportknak a hagyatékát, amelyek a legtömegesebbek vagy a leggazdagabbak az uralkodó nemzeti csoport mellett (például az angolszászokat az USA-ban és Ausztráliában, a spanyol, portugál nemzetiségűeket Dél-Amerikában stb.). Ha például két egyforma fejlettségű etnikai csoport hagyatékának népszerűsítéséről van szó akkor leginkább összetűzésbe kerülnek az előnybenrészesítés körül. (Például Kanadában az angolok és a franciák.)

A másik törekvés az eszmei, az elvi és a tényleges összetűzésekben jut kifejezésre, különösen az USA-ban. Az egyik oldalon a „melting-pot" hívei állnak, vagyis azok, akik azt vallják, hogy a kivándoroltaknak teljesen be kell olvadniuk az „amerikai" nemzetbe, nemzeti érdekeik erőszakos módon való lemondása árán, s a „közös ügy" érdekében. A másik oldalon az etnikai csoportok elismerésének hívei állnak, akik igazoltnak tartják a nemzeti hagyatékok ápolásának és kifejezési módjainak folya-

matát, ami nem okoz viszályt a földrajzilag, szociális vonatkozásban és politikailag együtt tevékenykedő közösségben, hanem ellenkezőleg — a helyesen megszervezett többnemzetiségű közösség hozzájárulhat a társadalmi viszonyok fejlődéséhez, de különösképpen a művelődési élet előmozdításához.

Ezekből a meghatározásokból kiindulva, a kivándoroltak szervezeteinek tovább lehet — és kell is — ápolniuk és gazdagítaniuk a nemzeti kultúrhagyatékokat az új környezetben, mert ilyen téren szerepük rendkívüli jelentőséggel bír és egyúttal pótolhatatlan is.

d) A kivándoroltak szervezeteinek utolsó és egyben a legjelentősebb szerepe az egykori és a jelenlegi környezet közötti közvetítés. Ennek a funkciónak a tartalmáról, jelentőségéről és motívumairól már tettünk előbb említést. Itt csak egy tényezőt kell külön kihangsúlyozni. Amennyiben a kivándoroltak szervezete jól és sokrétűen tölti be szerepét, akkor ilyen jelleggel becsülik és fogadják el, mind az egykori, mind az új hazában, akik a nemzetközi együttműködést és a kölcsönös kapcsolatok kiszélesítésére és előmozdítására törekszenek.

A JSZSZK alapvető indítékai és elvei, valamint a Jugoszláviából kivándoroltakkal való közlekedés formái

Ami az új Jugoszláviát illeti: már megalakításának idején világosan körvonalazta a kivándoroltakkal való kapcsolatát. Ez a kapcsolat már a régi Jugoszlávia idején is kifejezésre jutott a Jugoszláv Kommunista Párt irányvonalából eredően, amely a jugoszláv kivándoroltaknak a munkásmozgalomban való részvételében is megmutatkozott. A második világháború ideje alatt létrejött a kivándoroltak állásfoglalásának komplementaritása a jugoszláv népekkel és nemzetiségekkel, valamint a népfelszabadító háborúval szemben, ami a viszonyok és kapcsolatok további elmélyítéséhez vezetett, valamint a kivándoroltaknak a háború alatt és után való erkölcsi, politikai és anyagi támogatásában tükröződött, amely az új Jugoszlávia elismerésére és megsegítésére irányult. Ezek a folyamatok és kapcsolatok részben lelassultak, illetve gyengültek vagy erőszakos módon lehetetlenné lettek téve, abban az időszakban, amikor éppen a tájékoztatóirodás gyalázó kampány folyt az új Jugoszlávia szocialista valóságainak megdöntésére és a hidegháborús viszonyok és a nemzetközi feszültség idején, amikor a néhány bevándorlókat fogadó országgal feszült államközi viszonyaink voltak.

Habár még mindig nem mondhatjuk el, hogy a kivándoroltakkal szembeni politikánk eléggé rendszerezett és kidolgozott, s különösen nincsenek kihasználva azok a lehetőségek és szükségletek, amelyeket a kiván-

doroltak felvetnek, elmondhatjuk, hogy ez a politikánk aktív és állandó jellegű, s szerves részét képezi Jugoszlávia bel- és külpolitikájának.

Lényegében e politika alapvető motívumai és elvei az alábbiak:

1. Mindenekelőtt egy olyan emberi indítékokat kell szem előtt tartanunk, amely kielégíti a kivándoroltakat mint egyedeket is — gazdasági, szociális, lélektani és más vonatkozásban —, hogy fenntarthassák kapcsolataikat a közeli és távoli rokonsággal, tágabb értelemben azzal a nemzeti és társadalmi közösséggel, amelyből kiszakadtak, s amelyekhez meghatározott emberi kapcsolatok kötik őket. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy létrejönnek azok az előfeltételek, amelyek biztosítják, hogy könnyebben vészelje át a környezetváltozást, az új életfeltételek megszokását, s hogy átsegítse a nehézségeken és megrázkódtatásokon, mindezzel hozzásegítse a kivándorlókat, hogy eredményesebben, könnyebben és gyorsabban kapcsolódjanak be az új környezetbe. Véleményünk szerint ez kétoldali érdek és az összes felelős társadalmi tényező, humanitáris szervezetek és a közvetlen környezet, valamint a befogadó ország feladata, s hogy ezen a téren sokkal gyümölcsözőbb együttműködés és megértés születhetne, sokkal jobb mint az eddigiek folyamán. Feltétlenül szükséges tehát kiszélesíteni, tanulmányozni és létrehozni a kölcsönös véleménycserét, tájékoztatást és együttműködést a befogadó ország ilyen intézményeivel, mint például a kanadai „Multikulturális programok bizottsága", vagy az ausztrál „Jószomszéd" szervezet stb.

Emellett figyelembe kell azt is venni, hogy Jugoszlávia — az ember személyisége iránti humánus hozzáállás szempontjából — nagy megértést tanúsított mindazok iránt, akik tudatosan vagy akaratlanul vétkeztek hazájuk ellen a második világháború idején, amikor együttműködtek a megszállókkal, s amennyiben nem követtek el háborús bűnöket hazánk közkegyelemben részesítette őket. Ez a magatartás különösen az egykori hadifoglyokkal szemben érvényesült. Ennek a toleranciának az volt a feltétele, hogy az illető nem fejtett ki Jugoszlávia-ellenes tevékenységet, tiszteletben tartja népeink és nemzetiségeink jogait, illetve dolgozóinknak és polgárainknak azt a jogát, hogy saját maguk döntsenek az ország társadalmi rendszeréről.

2. A második jelentős motívum az anyaországnak és az etnikai környezetnek azzal az érdekével, szükségletével és feladatával kapcsolatos, amely arra irányul, hogy biztosítsa a nemzetileg hozzá tartozó polgárok számára — tekintet nélkül, hogy ezek az adott környezetben vagy más etnikai, illetve társadalmi közösségben élnek —, hogy ápolják az óhazával való kulturális és más kapcsolatokat, hogy felhasználják a kultúrhagyatékokat, amelyek személyiségük és szükségleteik szerves részét képezik, s hogy alkotó tevékenységükkel hozzájáruljanak a kultúrjavak megteremtéséhez és gazdagításához.

Mindezek mellett azonban természetes, hogy a kivándoroltak alapvető politikai és más társadalmi tevékenysége az új környezethez kapcsolódik, amelynek időközben egyenrangú tagjává vált. Az új környezet előírásai és szabályai, amelyek a társadalmi magatartást is megszabják, reá is ugyanolyan jogokat és kötelezettségeket rónak, mint az egyenlőség s a kölcsönösség elvét tiszteletben tartó többi polgártársára.

3. A harmadik igen fontos motívum a kivándoroltak Jugoszlávia, mint eredetének egykori közössége, iránti kapcsolatainak, társadalmi érdekére vonatkozik. Nem lennénk tárgyilagosak, ha nem vallanánk be, hogy minden kivándorolt amellett, hogy érdeklődést mutat az etnikai és az anyaországi közösség iránt, ugyanakkor érdeklik a Jugoszláviában — mint egy külön országban történő események is. Ez az érdeklődés állandó jellegű és különösen a nagy történelmi események (mindkét világháború), a különféle természeti csapások alkalmával (földrengés, árvizek stb.) vagy Jugoszláviának a gyorsabb és intenzívebb társadalmi fejlődésre irányuló törekvéseinek közepette nyilvánul meg. A kivándoroltak ilyen esetekben nemcsak nagy érdeklődést, hanem óriási készségről és erőfeszítésről tettek tanúbizonyságot — mind erkölcsi, mind anyagi vonatkozásban —, hogy elháríthassuk az elemi csapások következményeit, illetve meggyorsítsuk a fejlődést.

4. Jugoszlávia politikája arra alapul, hogy a kivándoroltak jelenléte törvényszerű folyamat, és hogy az országnak ebben a folyamatban aktívan és sokoldalúan kell részt vennie. Éppen ezért ennek a viszonynak a megállapítása nemcsak az összes társadalmi tényező dokumentumainak szerves része, hanem Jugoszlávia alkotmányának összetevője is. Eközben figyelembe kell venni, hogy Jugoszlávia a népek és nemzetiségek föderatív közössége, akik azzal a céllal egyesültek, hogy biztosítsák közös érdekeik és saját személyiségük fejlődésének megvalósítását. Innen ered azután az is, hogy a kivándoroltakkal kapcsolatos feladatok minden nép és nemzetiség, de különösen az egész közösség állandó szükségletét, érdekét és jogát képezik, méghozzá azokban a kérdésekben, amelyeket ilyen értelemben közösen hoztak meg.

5. Ezekből az alapvető motívumokból és elvekből kiindulva meghatároztuk a kivándoroltak iránti teendőink formáit, és módszereit is. Megalakítottuk a kivándoroltak egyesületeit mint külön társadalmi szervezeteket, a köztársaságok és a tartományok területén, figyelmbe véve a területi — politikai szervezési elveket —, amelyek hazánk kölcsönös nemzetiségi és föderatív viszonyain alapulnak. Ezek az egyesületek, mint említettem, mindenekelőtt különleges társadalmi jelentőséggel bíró társadalmi szervezetek, amelyeknek az a feladata, hogy önkéntes alapon kezdeményezze, szervezze, határozza meg a kivándoroltakkal való együttműködést. Ezen kívül azonban az összes állami, önigazgatási és

más szervek és szervezetek kötelessége — mindenekelőtt erkölcsi kötelesség, politikai öntudat, valamint az alkotmányból eredő jog és kötelezettség —, hogy a rendes tevékenységük keretében találjanak módot a kivándoroltak igényeinek és érdekeinek kielégítésére. Mivel azonban az alkotmányosságunk és Jugoszlávia társadalmi megszervezése a dolgozónak, mint alkotónak és önigazgatónak az érdekein alapul, éppen ezért az említett feladatokat minden szinten — a társult munka alapszervezetektől és a helyi közösségektől a szövetségi szervekig és szervezetekig — körültekintően kell végeznünk, méghozzá abból az elvből kiindulva, hogy a társadalmi munkák végzésénél általános szerepfelosztást valósítsunk meg.

A kivándoroltak eddigi kapcsolatai és együttműködése az etnikai közösséggel és Jugoszláviával igen sikeresnek mondható. Nincs szándékomban, s jelenleg lehetetlen is, hogy egy rövid kimutatást adjak róla, azonkívül ennek a jegyzetnek nem is az a célja. Ez csak egy próbálkozás, amely arra irányul, hogy nagyobb rendszerességgel kimutassa a kivándoroltaknak mint társadalmi kategóriának alapvető jellegzetességeit, s annak a társadalmi tevékenységnek az alapelemeit, amelyet a népek és az államok közötti viszonyokban fejt ki.

6. Jugoszlávia figyelembe veszi azt a tényezőt, hogy a kivándoroltak egy többértékű társadalmi kategóriát képeznek, mert szociális-gazdasági, politikai és tágabb értelemben is a társadalmi viszonyok összetevői, vagyis szerves részei annak az országnak, amelyben élnek, ugyanakkor annak az emberi közösségnek, amelyből erednek. A kivándoroltak tehát a népek és az államok közötti viszonyok elemei, tárgyai és alanyai is egyben. Ezért a JSZSZK viszonya a kivándoroltakkal szemben mint bel- és külpolitikájának, valamint nemzetközi kapcsolatainak összetevője, azokon az elveken alapul, amelyekre ezek a széles körű nemzetközi viszonyok is alapulnak. Ezek az elvek a JSZSZK alkotmányának irányadó tételeiben vannak rögzítve, s a köztársaságok és a tartományok társadalmi megállapodásainak keretében, vagyis a nemzetek és nemzetiségek együttműködése révén, amelyekből a kivándoroltak valók, s a nemzetek és államok békés egymás mellett élésén és aktív együttműködésén alapszik, tekintet nélkül a társadalmi berendezésük közötti különbségre; a nemzeti önállóság és egyenrangúság tiszteletben tartására, a nemzetközi viszályok békés úton való rendezésére, a nemzetközi együttműködés létrehozásának és fejlesztésének minden formája, amely a béke megszilárdítására, a kölcsönös bizalom erősítésére irányulnak, a népek és államok egyenrangúságának és barátságának elmélyítéséhez vezetnek; az anyagi és más javak széles körű és szabad cseréjére; a kölcsönös tájékoztatás és más viszonyok szabadságának létrehozása, amelyek hozzájárul-

nak az országok és népek közös gazdasági, kulturális és egyéb érdekeinek megvalósításához stb.

Ebből az alkotmányos elvből és politikai koncepcióból kiindulva a JSZSZK összes társadalmi tényezői a kivándoroltakkal kapcsolatos konkrét tevékenységükben az adott társadalmi környezet valóságából indulnak ki. Mindenekelőtt figyelembe kell venni azonban azt a körülményt, hogy a kivándoroltak más országok állampolgárai, s az etnikai közösséggel való összeköttetésük során tiszteletben kell tartaniuk az illető ország alkotmányos elveit, előírásait és más törvényes intézkedéseit is. A kivándoroltak megszervezésének szükségessége, s szervezeteik működésének formái és módszerei maguktól a kivándoroltaktól függ egy-egy konkrét környezetben. Ezt mindenekelőtt az adott viszonyok közötti szervezési feltételek és elvek határozzák meg. Egyedül dönthetnek arról is, hogy etnikai alapon vagy az általános jugoszláv elvek figyelembe vételével szervezkednek, azzal, hogy az utóbbi esetben minden nemzeti egység hovatartozását méltányolni kell. Úgyszintén a kivándoroltak szervezeteinek és tagjainak saját elhatározása szerint létesítenek szövetségeket vagy más szélesebb területű alapokon működő szervezeteket és együttműködési viszonyokat.

Ugyanakkor Jugoszlávia a kölcsönös viszonyok elvét tartva szem előtt, magától értetődőnek tartja, hogy a kivándoroltak és szervezeteik, s ezek végrehajtó szervei, tartsák tiszteletben azokat a társadalmi normákat, amelyek az illető országban érvényesek, mint azon országok népeinek és nemzetiségeinek, dolgozóinak és polgárainak önálló és elvitathatatlan jogát, amelyet maguk állapítottak meg és egyedül védelmeznek.

Nem lennénk tárgyilagosak, ha nem vallanánk be, hogy jelen van egy külön tényező is a kivándoroltakkal kapcsolatban, amely különösképp a nagyobb bel- és külpolitikai történések idején jelentkezik, s amely azt feltételezi, hogy a kivándoroltak részéről politikai érdeklődés nyilvánul meg a jugoszláviai történések és álláspontok iránt. Ez azonban elsősorban a hazafias érdeklődés, elhatározottság és készség formájában jelentkezik, hogy anyagi és erkölcsi téren segítséget nyújtson a szülőföldnek, de elfogadhatatlan, ha ily módon nyilvánul meg, hogy ezáltal beavatkozási próbálkozást jelent hazánk belügyeibe, különösképpen akkor, ha a kivándoroltakat a más országok belügyeibe való beavatkozásra szándékoznak felhasználni. Ilyen esetekben visszaélnek a kivándoroltak társadalmi funkciójával, ez pedig mindig kedvezőtlenül hatott az etnikai közösséggel való viszonyokra és az államközi kapcsolatokra is.

Fordította *Kisimre Ferenc*

Rezime

Društvena funkcija iseljeništva u odnosima među narodima i državama

Polazeći od zakonitosti pojave migracije kao elementa društvene podele rada, u uvodnom delu autor govori o bitnim karakteristikama procesa iseljavanja iz Jugoslavije. Zatim govori o komplementarnosti motiva i drugih elemenata iseljavanja i useljavanja, kao i o osnovnoj društvenoj funkciji iseljeništva i njenim unutrašnjim promenama. Razmatrana je zatim uloga iseljeničkih organizacija kao oblika i sredstva ostvarivanja društvene funkcije iseljeništva. Potom je autor ukazao na osnovne motive i principe politike SFRJ, kao i na oblike delatnosti prema iseljeništvu. Konstatovao je da se politika Jugoslavije pre svega zasniva na činjenici da je iseljeništvo prisutno kao zakonomeran proces i da je ona dužna da ima prema tom procesu aktivan i svestran odnos.

Резюме

Общественная функция эмиграции в заимоотношении между народами и странами

Исходя из закономерности явлении миграции как элемента общественного разделения труда, в предисловии автор говорит о существенных характеристиках процесса эмиграции из Югославии. Потом говорит о комплементарности мотив и других элементов эмиграции и иммиграции как и об основной общественной функции эмиграции и о внутренных её изменениях.

Размотрено затем роль эмиграционных организаций как формы и орудия в реализации общественных функций эмиграции.

Автор указывает на основные мотивы и принципы политики СФРЮ как и на формы деятельности к эмиграции.

Констатировал, что политика Югославии прежде всего основывается на факте, что эмиграция присутна как закономерный процесс и, что она должна иметь к этому процессу активное и всесторонное отношение.